



**BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QITUVCHILARI  
TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATINI  
BELGILOVCHI OMILLAR**

**Ergasheva Matluba Burxonovna. JDPU p.f.f.d (PhD)**

**Anotatsiya:** O‘yinga qo‘shilish qobiliyati inson yoshi bilan bog‘liq emas, biroq har bir yoshda o‘yin o‘ziga xoslik kasb etadi. Shu boisdan, Rivojlantiruvchi ta‘lim texnologiyalari maktabgacha davr uchun, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar uchun, o‘rta va katta maktab yoshidagilar uchun va kattalar uchun deya bir-biridan farqlanadi.

**Kalit so‘zlar:** rekonstruksiv funksiya, to‘ldiruvchi funksiya, innovatsion funksiya, prognostik funksiya, rivojlantiruvchi funksiya, didaktik o‘yin.

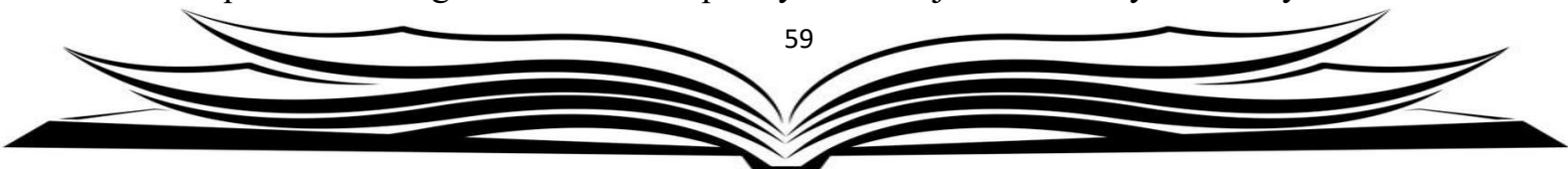
**Аннотация:** Способность к игре не связана с возрастом человека, но в каждом возрасте игра приобретает свои особенности. Поэтому инновационные образовательные технологии различаются между собой для дошкольников, для младших школьников, для учащихся среднего и старшего школьного возраста, а также для взрослых.

**Ключевые слова:** реконструктивная функция, комплементарная функция, инновационная функция, прогностическая функция, развивающая функция, дидактическая игра.

**Abstract:** The ability to engage in play is not related to a person's age, but at each age the game acquires its own characteristics. Therefore, innovative educational technologies differ from each other for preschoolers, for younger school-age students, for middle and senior school-age students, and for adults.

**Keywords:** reconstructive function, complementary function, innovative function, predictive function, developmental function, didactic game.

Jahon ta‘lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida bo‘lajak boshlang‘ich sinfi o‘qituvchilarining didaktik kompetentligini shakllantirish, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarni mustaqil o‘quv faoliyatiga tayyorlashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, malaka oshirish tizimida bo‘lajak boshlang‘ich sinfi o‘qituvchilarining kommunikativ qobiliyatini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy izlanishlar





olib borilmoqda. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning rivojlantiruvchi mehnat ta'limiga tayyorlash, pedagogika oliy ta'lim muassasasi talabalarini rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish malakasini oshirish, rivojlantiruvchi ta'limning didaktik tamoyillarini aniqlashtirish bo'yicha ham ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda maktab o'quvchilarining bilimi va ko'nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o'qituvchi kasbi nufuzini va pedagoglarning sifat tarkibini oshirish, darsliklar va o'quv metodik majmualarni zamon talablari asosida takomillashtirish, xalq ta'limi muassasalarining xalqaro standartlarga javob beradigan zamonaviy modellarini barpo etishning meyoriy asoslari yaratilmoqda. "Moddiy va ma'naviy hayotni uyg'un rivojlantirishimiz kerak. Maktab bu borada asosiy bo'g'in bo'lishi lozim. Maktab ta'limini rivojlantirish biz uchun buyuk umummilliy maqsadga, umumxalq harakatiga aylanishi zarur"ligi ustuvor etib belgilangan. Bu esa, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini rivojlantiruvchi ta'limni amalga oshirishga tayyorlashning didaktik asoslarini takomillashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ye.A.Levanova, S.M.Fayrushina va bir qator tadqiqotchilar tomonidan pedagogning o'zaro munosabatga amaliy tayyorgarligini shakllantirish texnologiyasining ahamiyatli tavsiflari ajratilgan: aniq va diagnostik belgilangan maqsadning, to'g'ri o'lchangan faoliyat natijasining mavjudligi; faoliyat mazmunini bilishga oid amaliy vazifalar tizimi, yo'naltiruvchi tizim va ularni yechish usullari ko'rinishida ifodalash; faoliyatning yetarlicha qat'iy izchilligi, mantiqi va bosqichlarining mavjudligi; talabalarining o'quv-kasbiy faoliyatini individual guruhli tabaqalashtirish, har bir bosqichda ishtirokchilarning o'zaro aloqalari usullarini ko'rsatish; talabalar va o'qituvchilarning shaxsiy vazifalarini amalga oshirishga asoslangan ularning faoliyatini motivatsion ta'minlash (erkin tanlov, kreativlik, raqobatbardoshlik, hayotiy va kasbiy ma'no); talabalarining algoritmik va ijodiy faoliyatlari chegaralarini, xilma-xil qoidalardan mumkin bo'lgan cheklanishlarni ko'rsatish.

V.A.Slasteninning fikricha, tayyorgarlikni takomillashtirish jarayonining qadriyatli va xulqiy komponentlarini hisobga olish zarurati fanga oid bilimlarni o'zlashtirish muvaffaqiyatini yuqori darajada baholovchi va anglovchi o'qitish sub'ekti





bu sohada katta tashabbus namoyon qilishi mumkinligini; guruhda o'zini o'rab turganlar tomonidan teskari aloqani qabul qilishni; natijalarni yaxshilash uchun boshqalarning yordamini qabul qilishi; o'zining muloqot uslubini nazorat qilishi va yaxshilashi; fanni o'zlashtirishni yangi usul va vositalarini izlashi; atrofdagilarning xayrixoxligini yoki xayrixox emasligini sezishi; yuzaga kelayotgan qiyinchiliklarga qaramasdan bilimlarni o'zlashtirishda iroda va qat'iylikni namoyon qilishi; ularni o'qitishning natijasi va muvaffaqiyati bog'liq bo'lgan narsalarga ishontira olishni namoyon qilishi mumkinligini ta'kidlaydi.

J.Tolipova pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimining dolzarb muammolaridan biri, uzluksiz ta'lim tizimida pedagogik faoliyat ko'rsatayotgan, ko'p yillik ish tajribasiga ega bo'lgan o'qituvchilarning kasbiy bilimlarini kengaytirish, yangilash va boyitish, ijodiy va ijtimoiy faolligini rivojlantirish, raqobatbardoshligini orttirish ekanligini ta'kidlaydi.

Muallif yuqori malakali raqobatbardosh pedagog-kadrlar tayyorlash uchun umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi, oliy pedagogik ta'lim, pedagog-kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimi o'rtasidagi uzviylik va uzluksizlikni ta'minlashga e'tibor qaratish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

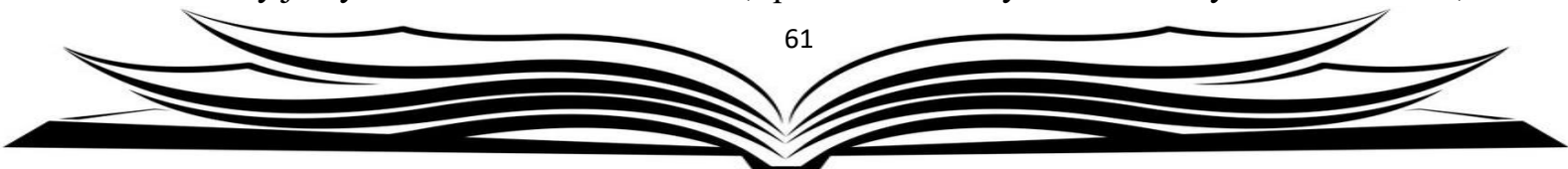
A.X.Aminov bu borada o'qituvchilarning pedagogik faoliyatni tiklash, to'ldirish, yangilash va bashorat qilish kabi vazifalari xususida to'xtalib o'tilgan. Muallifning nuqtai nazariga ko'ra mazkur vazifalarning mohiyati quyidagilardan iborat:

**1. Rekonstruksiv funksiya** – o'qituvchining muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishi uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan zarur axborotlarni saralashni taqozo etadi. Ular o'z vaqtida oliy ta'lim muassasalarida o'zlashtirgan, biroq keyinchalik qisman unutilgan yoki faoliyat davomida foydalanilmay kelinadi.

**2. To'ldiruvchi funksiya** – o'qituvchi faoliyatida asqotadigan, biroq o'zbekiy va sub'ektiv sabablarga ko'ra oliy ta'lim muassasalarida o'rganilmay qolgan axborotlarni tizimlashtirishni ko'zda tutadi.

**3. Innovatsion funksiya** – xususiy metodika, ilg'or tajriba yutuqlari asosida vujudga kelgan tamoman yangi axborotlarni o'rganishni va umumlashtirishni talab etadi.

**4. Prognostik funksiya** – fanga tegishli bo'lgan ma'lum hodisalarni ularning asosiy jarayonlarini modellashtirishda, qonun va xususiyatlarni tahliliy tasavvurlashda,





hodisalarning kechish myddati va sonini oldindan aytib berish imkoniyatlari mavjud bo'lgan axbopotlarni to'plashga imkon beradi, rivojlangan, zamonaviylashgan fan tilida mashg'ulotlar olib borishni ta'minlaydi.

**5. Rivojlantiruvchi funksiya** – o'quv jarayoni o'quvchilarning ichki imkoniyatlari va ularni ro'yobga chiqarishga yo'naltiriladi. Mohiyatiga ko'ra treninglarni samarali tashkil qilish o'quvchilarning ko'nikma va malakalarini shakllantirish bilan birga ular imkoniyatlarining to'la namoyon etilishiga yordam beradi.

Xitoylik olim Lyu Syao Min o'zining «Maktab psixologik xizmati va o'quvchilarni psixik jihatdan sog'lomlashtirish muammolari (Xitoy Xalq Respublikasi materiallari asosida)» mavzusidagi tadqiqotida o'quvchilarni nafaqat bilim olishga yo'naltirish, balki ularning psixofiziologik xususiyatlarini shakllantirib borish darsda psixologik yondashuvni to'g'ri tashkil etish, o'quvchilarning ruhiy jihatdan rivojlanishlaridagi muammolarni muvaffaqiyatli hal etishda muhim ahamiyatga ega ekanligini aniqlagan.

Bo'lajak o'qituvchining kasbiy rivojlanishida quyidagi tamoyillar asosiy o'rinni egallaydi:

- pedagog faoliyatida dastlab fikrlash layoqati, so'ngra eslash qobiliyatini rivojlantirish;
- ta'lim jarayonining oddiydan murakkabga, umumiylikdan xususiylikka tomon borishi;
- shaxsiy tajribani tahlil qilish va uning asosida o'rta tashlangan muammoni hal etish maqsadida real dalillarni keltirish;
- shaxsning ustuvor xususiyatlaridan boshqalarni kamsitish uchun emas, balki jarayon mazmunini boyitishda foydalanish;
- jamoa bilan ishlashda «Men» konsepsiyasidan qochish va undan namuna, etalon, sifat ko'rsatkichi sifatida foydalanishni boshqalardan talab qilmaslik.

Mazkur tamoyillar negizida rivojlantirish texnologiyasida o'quvchida quyidagi axloqiy talablarga rioya qilish taqozo etiladi:

- fikr tug'ilganda ruxsat so'rab (qo'l ko'tarish orqali) so'zlash;
- intizomga qat'iy rioya qilish (mashg'ulotlarga kech qolmaslik, jamoada o'zini tutish meyorlariga amal qilish; o'zgalarni tinglay olish);





- muammo doirasidagina soʻzlash (fikrning aniqligiga ahamiyat berish);  
- mashgʻulotlarda faol ishtirok etish hamda oʻzgalarga yordam berish; taʼlimga nisbatan ijodiy yondashish.

Rivojlantiruvchi taʼlim texnologiyasining konseptual asoslari oʻyin faoliyatining psixologik mexanizmlari bilan bogʻliq, shaxsning oʻz-oʻzini namoyish qilish, oʻz-oʻzini bilishi, oʻz ustida ishlashi, oʻz-oʻzini himoya qilishi, kabi fundamental talablarga tayanadi.

●Oʻyin-psixogen xulq shakli, yaʼni shaxs tabiatidan kelib chiqadigan ichki mavjud boʻlgan feʼl-atvor koʻrinishidir (P.I.Ridkasistiy).

●Oʻyin-bolaning «ichki ijtimoiylashuvi» fazosi, ijtimoiy ustanovkalarni egallash vositasi (L.G.Vigotskiy).

●Oʻyin-tasavvurlashda shaxs erkinligi, «amalga oshmaydigan qiziqishlarni xayoliy joriy etish» (A.N.Leontev).

●Oʻyinda faqat oʻz xususiy va ichki mazmuni boʻyicha individ uchun ahamiyatli maqsad kasb etgan harakat amalga oshadi. Oʻyin faoliyatining asosiy oʻziga xosligi ham, uning asosiy jozibadorligi ham ana shunda (S.L.Rubinshteyn).

● Didaktik oʻyin – bu mohiyatan oʻzida muayyan motivatsiyani, oʻquvchilarning biluv faoliyati tuzilmasini va oʻzlashtirishning boshqarish tizimini egallagan yaxlit didaktik jarayondir (V.P.Bespalko).

Oʻyinga qoʻshilish qobiliyati inson yoshi bilan bogʻliq emas, biroq har bir yoshda oʻyin oʻziga xoslik kasb etadi. Shu boisdan, Rivojlantiruvchi taʼlim texnologiyalari maktabgacha davr uchun, kichik maktab yoshidagi oʻquvchilar uchun, oʻrta va katta maktab yoshidagilar uchun va kattalar uchun deya bir-biridan farqlanadi. Umumiy oʻrta taʼlim maktabi oʻqituvchisining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish jarayoni birmuncha murakkab faoliyat turi boʻlib, bunda fan oʻqituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish muayyan texnologiyani, qulay pedagogik shart-sharoitlarni va shakl-vositalarni taqozo etadi. Yuqorida qayd etilgan vositalar yordamida rivojlantiruvchi taʼlim bosqichlari amalga oshirilsa samarali kechadi va pedagoglarning kasbiy yetukligi taʼminlanadi.





**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrdagi O‘RQ-637-sonli “Ta’lim to‘g‘risidagi” Qonuni. <https://lex.uz/docs/5013007>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni.
3. Леванова Е..А., Табакина Л. В. Эмоциональное образование как основа профилактики саморазрушающего поведения // Образование личности. – 2013. – № 1. – С. 18–24.
4. Файрушина С.М. Научно-методическая исследовательская деятельность студентов педагогических вузов при изучении естественнонаучных дисциплин. Вестник ТГПУ. 2010. Выпуск 12 (102). УДК 378.14:55. 41-45-бет.
5. Слостенин В.А. Профессионализм педагога: акмеологический контекст // Московский пед. гос. ун-т. Научные труды Московского педагогического государственного университета. Серия: Психолого-педагогические науки.- М.: Прометей, 2005. - с. 92 - 101.
6. Слостенин В.А., Каширин В.П. Психология и педагогика. - М., 2001. -480 с.
7. Ergasheva, M. (2021). Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari informatika va axborot texnologiyalarining geometric masalalarni yechishda qollanilishi.
8. Ergasheva, M. (2021). Matnli masalalarni o‘qitishda muammoli vaziyat yaratish—o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurlarini rivojlantirish shartidir. *Boshlang‘ich ta’limda innovatsiyalar*, (Архив№1).
9. Ergashev, J. B., Ergasheva, M. B., & Samatova, G. B. (2021). Application of information and communication technologies in solving geometric problems. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 25(3), 4191-4197.
10. Bakhtiyorovna, S. G., & Burkhonovna, E. M. (2021). The Role Of Mathematical Issues In Improving The Methodological Training Of Future Mathematics Teachers. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 25(2), 94-97.





11. Ergasheva, M. (2021). Matnli masalalarni o'qitishda muammoli vaziyat yaratish—o'quvchilarning mantiqiy tafakkurlarini rivojlantirish shartidir. *Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar*, (Архив№ 1).
12. Ergasheva, M. (2021). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari informatika va axborot texnologiyalarining geometric masalalarni yechishda qollanilishi.
13. Ergasheva, M. (2021). Matnli masalalar yechishga orgatish metodikasining umumiy jihatlari. *Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar*, (Архив№ 1).
14. Ergasheva, M. (2021). Kompyuterli matematik tizimlar yordamida nostandart tenglamalarni yechish. *Innovations in primary education*, 2(Архив№ 3).
15. Ergasheva, M. (2021). BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK MASALALARNI O'QITISH USULLARI. *Innovation in Primary Education*, 2(3).
16. Ergasheva, M. B. (2022). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QITUVCHILARINI RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM ASOSIDA SHAKLLANTIRISH METODLARINI INTEGRATSIYALASHNING TA'LIM METODLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(3), 195-201.
17. Ergasheva, M. B. (2022). BO 'LAJAK BOSHLANG 'ICH SINFLAR O 'QUVCHILARINI RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM ASOSIDA SHAKLANTIRISH METODLARINING AMALIYOTGA JORIY ETILISHI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(3), 181-186.

